

Forrás: <http://www.e-nepujtag.ro/op/article/memori-am-dr-k%C3%B6nyves-t%C3%B3th-k%C3%A1lm%C3%A1n-1929%E2%80%932007>

In memoriam: dr. Könyves Tóth Kálmán (1929–2007)

CIKK | SZEPTEMBER 28, 2012 - 17:04 | BEKÜLDŐ: OLÁH-GÁL RÓBERT

A Könyves Tóth címer, Rákóczi Zsigmondtól

Jelen írás az öt éve elhunyt dr. Könyves Tóth Kálmán matematikus, nyelvész, tankönyvírónak szeretne emléket állítani. Mikor a Népújság olvasóinak hat évvel ezelőtt röviden bemutatam Űrtan elemei kezdőknek című írásomban dr. Könyves Tóth Kálmánt (Népújság, 2006. október 21.), akkor még közöttünk volt, és éppen készült, hogy életében először és sajnos utoljára eljőjön Erdélybe.

Szeretném felhívni az olvasók figyelmét, hogy e nevet több jeles személyiség is viselte. Az ismertetendő matematikus, dr. Könyves Tóth Kálmán unokabátyja is Könyves Tóth Kálmán nevet viselt, református pap volt, ugyancsak jeles író, akinek az apja Könyves Tóth Mihály, a

debreceni Nagytemplom papja abban az időben, amikor Kossuth Lajos Debrecenben, éppen a Református Kollégiumban kihirdette a Habsburgok trónfosztását. (A református pap Könyves Tóth Kálmánról a következőképpen emlékezik meg Szinnyi lexikona: „**Könyves Tóth Kálmán, ev. ref. lelkész, Tóth Mihály ev. ref. lelkész és Medgyessy Eszter fia; szül. 1837. aug. 31.** (szept. 8. kereszteltetett) Debrecenben; tanulmányait nagyrészt szülővárosában végezte. A szabadságharc alatt a szatmári katonai intézetben volt. A világosi fegyverletétel után apja fogságra jutván (anyját már 9 éves korában veszítette el), ő és három testvére a rokonoknál találtak menedéket. Gimnáziumi tanulmányai közben a német, francia s angol nyelvet is elsajátította. 1860-ban elvégezte a teológiát és egy évig Szepes megyében időzött. 1861 őszén az utrechti egyetemre iratkozott be; két évet itten, felet Párisban, felet Londonban töltött. Hazatérte után 1863 őszén kunszentmiklósi lelkész lett, míg 1866. Laczháza, 1883. Debrecen hívta meg papjául, hol 1884-ben a tiszántúli egyházkerület megválasztotta tanácsbírónak.”)

2006-ban a Sapiientia Egyetem csíkszeredai Gazdaság- és Humántudományok Karának matematika-informatikai tanszékcsoportja emlékkonferenciát szervezett Bolyai Farkas halálának 150. évfordulójára. Kellemes meglepetést akartam szerezni a résztvevőknek, és ezért meghívtam Budapestről dr. Könyves Tóth Kálmán nyugalmazott matematika-fizika szakos tanárt. Ugyanis olvasmányaimból tudtam, hogy akkor már 50 éve, Szegeden, Bolyai Farkas halálának 100. évfordulóján az akkor fiatal Könyves Tóth Kálmán kőszegi matematikatanár bejelentette, hogy a mai fiatalság számára átdolgozta Bolyai Farkas utolsó magyar nyelvű hatyúdalát, az Űrtan elemi kezdőknek című tankönyvét. Bolyai Farkas utolsó műve a német nyelvű Kurzer Grundriss Eines Versuchs volt. Sajnos Könyves Tóth Kálmán művének kiadása elmaradt. Így meg kellett találnom Könyves Tóth Kálmánt, és szerencsémre a Bencés Öregdiákok Szövetségének honlapján viszonylag hamar rá is leltem. Kiderült, hogy családja ősi erdélyi család, egyik őse még Rákóczi Zsigmond fejedelemtől kapta nemesi oklevelét (lásd a mellékelt ábrát), de ő maga sohasem járt még Erdélyben. Így aztán meghívtuk, és a 2006 novemberében tartott csíkszeredai konferenciánkra az akkor 78 éves idős tanár el is jött.

Könyves Tóth Kálmán 1929. május 1-jén született Budapesten. A bencések pannonhalmi kétnyelvű (magyar-olasz) gimnáziumában érettségizett 1947-ben. Ugyanott novícius is volt, de végül nem lett szerzetes. A matematika és a nyelvészet mellett nagyon szerette a zenét, és élete során kapcsolata e három tudománnyal mindvégig megmaradt. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem matematika-fizika-ábrázoló geometria szakán végzett, majd 1954-ben

Kőszegen kezdett el tanítani. Az akkori Középiskolai Matematikai és Fizikai Lapokban találkozhatunk is a nevével, szívesen küldött kitézendő feladatot a lapnak. Kőszegen került kapcsolatba az akkor már idős Visnya Aladárral, tőle kapta Bolyai Farkas: Úrtan elemei kezdőknek könyvecskéje eredeti példányát. Visnya Aladár Fejér Lipót pécsi iskolatársa volt, mindketten Maksay Zsigmondtól tanultak matematikát. Könyves Tóth Kálmán mesélte, hogy úgy tartották, Visnya Aladárból valószínűleg nagyon jó matematikus válhatott volna, 1896-ban még az Eötvös-versenyt is megnyerte. Később azonban a természettudományok felé fordult, botanikus és zoológus lett, ő alapította a kőszegi Jurisich Miklós Múzeumot.

Könyves Tóth Kálmán nagy lelkesedéssel tanított, még zenekart és énekkart is szervezett a gimnázium tanulóiból. Évente nívós hangversenyeket tartottak. Később, Budapestre kerülve, az Egyetemi Számítóközpontban dolgozott, főként az akkor már népes családja jobb ellátása érdekében. Itt írta meg az egyetemi felvétellel kapcsolatos könyvét, a Szándék és valóságot. Nyelvészekkel közös munkában részt vett a magyar Szóvégszótár szerkesztésében. Matematika tagozatos tanulók részére készített tankönyvekbe írt fejezeteket a geometria axiomatikus felépítésével kapcsolatban, valamint az integrálszámításról.

(Néhány könyve: Könyves Tóth Kálmán – Ruzsa Imre – Matematika III. 9. o, Dr. Korányi Erzsébet – Könyves Tóth Kálmán – Matematika IV. 12. o. Frigyesi Miklós, dr. Könyves Tóth Kálmán: Felvételi vizsgák a felsőoktatási intézményekben 1983, Szándék és valóság, Tájékoztató az egyetemi, főiskolai felvételi vizsgák tapasztalatairól, Még ilyen iskolát! Dr. Scherer Norbert, dr. Könyves Tóth Kálmán, Budai Margitosok Baráti Köre (2000), Bencés Diákszövetség almanachok szerkesztése)

Csíkszeredában mindenki számára feledhetetlen előadást tartott a fél évszázada Csipkerózsika-álmát alvó munkájáról. Hallgatva őt, az volt az érzésünk, hogy személyében akkor Bolyai Farkas járt ott közöttünk. Előadása végén könyvének kéziratát és a hozzá kapcsolódó anyagokat átadta e cikk írójának, annak reményében, hogy a könyv majd egyszer valamikor meg fog jelenni.

Könyves Tóth Kálmán ugyanekkor magával hozott egy másik könyvet is a konferenciára. Luca Pacioli 1494-ben megjelent nagy matematikai enciklopédiáját, a Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni e Proportionalità (Az aritmetikának, geometriának, mértékeknek és aránylataiknak foglalata) c. kötet 1994-ben megjelent reprint kiadását. Őt

kérték fel ugyanis arra, hogy amikor a British Library engedélyt adott a magyarországi hasonmás kiadásra, akkor a kettős könyveléssel kapcsolatos részeket magyar nyelvre lefordítsa. E fordítás meg is jelent egy, a könyvhöz tartozó külön füzetben. Kálmán Szabó Péter Gábor szegedi matematikatörténésznek az értékes kötet egyetlen saját példányát is odaajándékozta. Hosszan elbeszélgettünk, mesélt az életéről, családjáról.

Élmény volt Kálmánnal együtt lenni, nagy ajándék az élettől, hogy megismerhettük.

Sajnos a csíkszeredai kirándulása után, éppen 5 éve, 2007. szeptember 26-án hunyt el Budapesten.

Örömmel írhatom, hogy sikerült teljesíteni Könyves Tóth Kálmán kívánságát, és 2009-ben a szegedi Polygon Kiadó megjelentette Bolyai Farkas Úrtan elemei kezdőknek c. könyvének Könyves Tóth Kálmán általi feldolgozását. Köszönet illet mindenkit, aki melléállt a kiadás ügyének, így dr. Kincses János főszerkesztőt, aki felvállalta a kézirat gondos megjelentetését, dr. Prékopa András és dr. Hatvani László professzorokat, hogy az MTA Matematikai Osztályán támogatásukkal biztosították a kiadás anyagi hátterét, és dr. Szabó Péter Gábor matematikatörténészt, aki lektorálta és a kiadást előkészítette.

Dr. Könyves Tóth Kálmán egyik legértékesebb munkája pe'l FRATE LUCA detto el PACIOLO, az AMA KIS JÁMBOR néven ismert LUKÁCS barát, Toscana SZENTSÍR városkájából, a KISEBB ATYAFIAK RENDJE tagjának, Leonardo da Vinci tanárának és barátjának, a gazdasági könyvelés első alaplátványának a fordítása. De erről a műről már a következő cikkemben fogok beszámolni.

IRODALOM

Oláh-Gál Róbert – Szabó Péter Gábor: Előhang. In: Könyves Tóth Kálmán: Elemi geometria kezdőknek. Bolyai Farkas Úrtan elemei kezdőknek című könyvének újrafogalmazott, jegyzetekkel ellátott kiadása (A sajtó alá rendezésben közreműködött: Szabó Péter Gábor), Szeged, 2008. Polygon. pp. 1-3.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái:

<http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k12541.htm>